

Fıkhî Kurallar Işığında Kamu Yönetimi

**Hazırlayan
Doç. Dr. Ahmet Özdemir**

Ankara 2023

Fıkhî Kurallar Işığında Kamu Yönetimi

Yazar

Doç. Dr. Ahmet Özdemir

ISBN: 978-625-6444-02-7

1. Baskı

Haziran, 2023 / Ankara
350 Adet

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 468

Web: grafikeryayin.com

**Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt**

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
GİRİŞ.....	9

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU YÖNETİMİNDE UYULMASI GEREKEN FIKHÎ KURALLAR

I- ADALET.....	13
1- "Adalet Mülkün Temeli Olmalıdır."	13
2- "Yargı Özgürlüğü Temin Edilmelidir."	19
3- "Suç İşleyen Hiç Kimseye Dokunulmazlık Hakkı Tanınmamalıdır."	22
4- "Kul Hakkına Riayet Edilmelidir."	26
5- "İnsanlar Hakkında Karar Verirken Bilgiye ve Delile Göre Hareket Edilmelidir.....	34
6- "Gelir ve Zenginliklerden Yararlanmada Adalet Temin Edilmelidir."	35
II- VERİMLİLİK.....	39
1- "İmkânların Kullanılmasında Verimlilik Sağlanmalıdır."	39
2- "İsrafa Karşı Etkili Tedbirler Alınmalıdır."	49
3- "İdeal Olandan En İdeale Ulaşma Gayreti İçinde Olmak Gerekir."	53

III- LİYAKAT	56
1- “Görevlendirmelerde Ehliyet ve Liyakat Gözetilmelidir.”	57
2- “Görevlendirmelerde Güç-Sorumluluk Dengesi Sağlanmalıdır.”	63
IV- KATILIM	66
1- “Kararlar İstişare İle Alınmalıdır.”	66
2- “Muhalefet ve Eleştiri Kültürünün Sağlıklı Bir Şekilde İşlediği Sistem Kurulmalıdır.”	43
V- DENETİM	76
1- “Takip ve Denetleme Sorumluluğu Ciddiyetle Yerine Getirilmelidir.”	76
2- “Toplumda Hileli İşlem Yapılmaması İçin Etkili Tedbirler Alınmalıdır.”	80
VI- AHLÂK	83
1- “Makam-Mevki Gücü Yöneticinin Ahlâkî Değerlerini ve Karakterini Bozmamalıdır.”	83
2- “Suizanna Sebep Olacak İşlemlerden Kaçınılmalıdır.”	86
3- “Kamu Görevlisinin Yakınlarının Devlet İmkânlarından İstifadesi Hukuka, Ahlâka ve Örfe Uygun Olmalıdır.”	89
4- “Devlete Ait Mallarının Kullanımında Gereken Hassasiyet Gösterilmelidir.”	92
5- “Verilen Sözler Yerine Getirilmeli, Yalandan Sakınılmalıdır.”	97

VII- DEĞERLER	100
1- “Zarûriyyât-ı Dînîyye Kapsamında Olan Değerler ve Gayeler Korunmalıdır.”.....	100
2- “İlim, Kültür, Medeniyet ve Tabiat Değerleri Korunmalıdır.”.....	107
VIII- İSTİKRAR	109
1- “Kamu Düzeni Sağlanmalıdır.”.....	109
2- “Mal ve Hizmet Fiyatlarının Piyasanın Tabîî Şartlarına Göre Belirlenmesi Sağlanmalıdır.”.....	114
3- “Kamu Hizmetinin Sürdürülmesi İçin Yapılan Borçlanmalarda Mâkul ve Ma’ruf Seviye Aşılmamalıdır.”.....	116
4- “Harcamalarda Orta Yolu Tutmak Gerekir.”.....	118
5- “İhtiyatlı ve Tedbirli Hareket Edilmelidir.”.....	119
IX- DESTEKLEYİCİLİK	121
1- “İhtiyaç Sahibi Tüm Fertlere Yardım ve Destek Amacıyla Ulaşılmalıdır.”.....	121
2- “Yetim ve Öksüzler Korunup Kollanmalıdır.”.....	124
3- “Engelliler İçin Gereken Hizmetler Sunulmalıdır.”.....	127

İKİNCİ BÖLÜM

Yöneticilerde Bulunması Gereken Temel Vasıflar.....	131
İdeal Yönetim Anlayışı ve Toplum Yapısı.....	137
İdeal Yönetim Yapısı Kurulmasının Önündeki Engeller.....	146

EK 1: HAYATIN İÇİNDEN DURUMLAR VE CEVAPLARI	152
EK 2: FIKHÎ İLKELERİ UYGULAMADA BAŞARI ÖLÇÜMÜ	162
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	165
KAYNAKÇA	169

ÖNSÖZ

Allah Teâlâ'ya sonsuz hamd olsun. Salât ve selam önderimiz ve rehberimiz Resûlullah'a, O'nun âline ve ashabına olsun.

Hız. Peygamber'in "Din nasihattır." uyarısı ve emr-i bil-ma'rufu emretmesi, ilim ehline elinden geldiği ölçüde yöneticilere doğru davranışları ve isabetli uygulamaları hatırlatma görevi vermektedir. Bu görevi yerine getirmek üzere devlet başkanına öğüt mahiyetinde geçmiş yüzyıllarda birçok eser yazılmış olmakla birlikte bu eserlerin tamamı kendi dönemlerinin siyasî, sosyal ve politik şartlarından etkilenmiştir. Bu sebeple her dönemde, oluşan yeni şartlar göz önüne alınarak hazırlanan siyasetname türü eserlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Yönetici konumunda olanlar pek çok haklara sahip olmanın yanında çok önemli sorumluluklar da taşımaktadırlar. Görevlerini hakkıyla yerine getirenler dünyada saygı, hürmet ve takdir kazanırken ahirette de sevaba nail olacaklardır. Yönetme sorumluluğunu hakkıyla yerine getirmeyenler ise dünyevî ve uhrevî cezaya uğrayacaklardır. Bu eserde yönetme sorumluluğunun hakkıyla yerine getirilmesine katkı sağlama amacıyla kamu yöneticisi konumunda olanların uymaları gereken temel fikhî ilkeler ve kural- lar ele alınarak, idare süreçlerinde uygulanması gereken temel yönetim ilkelerine işaret edilmiştir.

Bu çalışmada, yönetici vasfı taşıyan herkesin istifade edebileceği ilkeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Adalet, verim-

lilik, liyakat, katılım, denetlenme, destekleyicilik, ahlâk, değerler ve istikrar başlığı altında tespit edilen fikhî ilkeler açıklanırken öncelikle bu ilkeye mesned olabilecek naslar tespit edilmiştir. Ayet ve hadisler bazen metin olarak verilirken bazen de nasda yer alan bilgiye işaret etmekle yetinilmiştir. Konular mümkün mertebe hayatın içinde karşılığı olan bilgilerle ve önerilerle ele alınmaya gayret edilmiştir.

Ek-2’de fikhî ilkeleri uygulamada başarı ölçümüne yer verilmiştir. Kitap okunurken her bir ilkeye 0 ila 3 arası puan verilirse yönetimin fikhî ilkeleri uygulama başarı derecesini tespit etmek mümkün olacaktır.

Yöneticilerde bulunması gereken temel vasıflar başlığı altında, ideal bir yöneticide bulunması gereken özellikler ayet ve hadislerden kaynakları gösterilerek ortaya konulmuştur. İdeal yönetim yapısı kurulmasının önündeki engeller konusu, yönetilenlerden, yönetenlerden ve sistemden kaynaklanan engeller olarak üç başlık altında ele alınmıştır.

İslam’ın öğretilerine ve hedeflerine uygun ideal bir yönetici olabilmek ve kamu yönetimini bu ideal çizgide yürütebilmek için yapılması gerekenler elbette bu çalışmada sayılanlarla sınırlı değildir. Bu konuda yeni araştırmalar yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

İslam kültür ve medeniyeti hakkında zaman zaman yapılan menfi propagandanın etkisi ile oluşabilecek olan olumsuz düşüncelerin ve yorumların tashih edilmesi ve ideal bir Müslüman yöneticiliğinin tasviri fikhî ilkeler ışığında kamu yönetimi alanında yapılacak çalışmalar ile mümkün olabilecektir.

Gayret kuldan, muvaffakiyet Allah’tandır.

Ahmet Özdemir

KAYNAKÇA

- Abdülhamid el-Kâtib, *Doğu'nun Hükümdarı*, trc. Güldane Gündüzöz-Soner Gündüzöz, Lacivert Yayınları, İstanbul 2017.
- Alim, Yusuf Hamid *el-Mekâsidü'lâmme li'-Şerîati'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Hadis, Kahire t.y.
- Altuntaş, Halil-Şahin Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.
- Amâsî, Abdüsselam Şükrullah *Tuhfetü'l-ümerâ ve minhatü'l-vüzerâ*, hazırlayan A. Mevhibe Coşar, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2012.
- Aydınlı, Abdullah, "İbn Ümmü Mektûm", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-ummu-mektum> (08.02.2023).
- Bağdatlı, Özlem, *İslam Siyaset Düşüncesinin Kavramsal Temelleri*, Dergâh Yayınları İstanbul 2018.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed, *Sahîhu'l-Buhârî*, Dâru Tavki'n-Necât, thk. Muhammed Züheyr, Beyrut 2002.
- Bulut, Yakup - Çerçi, Rahime, "Koçi Bey Risalesinde Devlet Yönetimi ve İyi Yönetim", *Devlet Yönetiminde İyi Yönetim Anlayış ve İlkeleri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2020.
- Bulut, Yakup- Kesgin, Ferhat, "Defterdar Sarı Mehmed Paşa Devlet Adamına Öğütler" *Devlet Yönetiminde İyi Yönetim Anlayış ve İlkeleri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2020.

Bulut, Yakup, “Siyasetnameler ve Devlet Yönetimi”, *Devlet Yönetiminde İyi Yönetim Anlayış ve İlkeleri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2020.

Canatan, Kadir, *İslam Siyaset Düşüncesi ve Siyasetname Geleneği*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2014.

Canikli, İlyas, *Hadislere Göre Yöneticilere İtaatin Sınırları*, İlahiyat Yayınları, Ankara 2004.

Çağrıncı, Mustafa, “Kul Hakkı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kul-hakki06.07.2022>.

Dönmez, İbrahim Kâfi, “Ruhsat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ruhsat#1> (20.07.2022).

Ebu Dâvud, Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî, *Sünen*, el-Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut t.y.

170

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul 1998.

Erdoğan, *İslam Düşüncesinde Siyaset Etmeninin Temelleri*, Ensar Yayınları, Ankara 2019.

Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed, *et-Tibrü’l-mesbûk fi nasîhati’l-mülûk*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1988.

Gölcük, Şerafeddin, “Fatih Devrinde İlmî Hayat ve İlim Adamları”, *Mehir*, 1999, sayı: 4, s. 3-5.

Heyet, *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meâl)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1983.

İbn Cemâa, Bedreddin, *Adl’e Boyun Eğmek*, trc. Özgür Kavak, Klasik Yay., İstanbul 2010.

İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, Dâru’l-Cil, Beyrut 1411.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *Sünen*, trc. Haydar Hatipoğlu, Kahraman Yayınları, İstanbul 1992.

- İbn Nüceym, Zeynüddin Zeyn, *el-Eşbah ve'n-nezair*, thk. Muhammed Mutî' el-Hâfız, Dârü'l-Fikr, Dımaşk 1983.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbas, *es-Siyâsetü'ş-şer'iyye fi islâhi'r-râi ve'r-raiyye*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2000.
- İbnu'l-Mukaffa, *İslam Siyaset Üslûbu*, trc. Vecdi Akyüz, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016.
- Kadi Abdülvehhab, Ebû Muhammed el-Bağdâdî, *el-İşrâf ala nüketi mesâili'l-hilâf*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1999.
- Karaman, Hayreddin, vdğr., *Kur'an Yolu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- Kâtip Çelebi, *Bozuklukların Düzeltilmesinde Tutulacak Yollar (Düstûru'l-amel li islâhi'l-halel)*, hazırlayan Ali Can, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.
- Kınalızade Ali Efendi, *Devlet ve Aile Ahlâkı*, hazırlayan Ahmet Kahraman, Tercüman 1001 Temel Eser. 171
- Köse, Saffet, İslâm'da Hukuk Devleti İlkesinin Dinamikleri, *İLAM Araştırma Dergisi*, 1996, cilt: I, sayı: 2, s. 1-46.
- Malik b. Enes, *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, Müessesetu Zâyed b. Sultan Âl-i Neheyân, Abudabi 2004.
- Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye.
- Mevdûdî, Ebu'l Â'lâ, *İslam'da İnsan Hakları*, trc. Sezgin Baş, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddin Abdullah, *el-İhtiyâr li-ta'lili'l-Muhtâr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2005.
- Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1991.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed, *Sünen*, trc. A. Muhtar Büyükcınar vdğr., Kalem Yayıncılık, İstanbul 1981.

Nizâmü'l-Mülk, *Siyasetname*, trc. Aydil Erol, Milenyum Yayınları, İstanbul 2020.

Özdemir, Ahmet, *Hadislerin Rehberliğinde Kardeşlik Hukuku*, Murat Kitabevi, Ankara 2014.

Özdemir, Hz. Peygamber'in Fıkhî Hükümlerindeki Usûl ve İlkeler, Murat Kitabevi, Ankara 2015.

Özdemir, *İslam Hukukunda Uluslararası Kamu Düzeni ve Savaş Hukuku*, Murat Kitabevi, Ankara 2017.

Özdemir, Mal ve Hizmet Bedellerinin Piyasanın Tabîî Şartlarına Göre Belirlenmesi İçin Alınan Fıkhî Tedbir ve Kurallar, *Bingöl Ü. İ. F. Dergisi*, sayı: 18, s. 219-232, Aralık 2021.

Özdemir, "Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 175-195, 2012.

Özek, Ali, vdğr., *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1999.

Said Halim Paşa, *Buhranlarımız*, hazırlayan M. Ertuğrul Düzdağ, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul t.y.

Sallâbî, Ali Muhammed, *Siyer-i Nebi*, Ravza Yayınları, trc. Mustafa Kasadar vdğr., İstanbul 2015.

Saygılıoğlu, Nevzat- Arı, Selçuk, *Etkin Devlet: Kurumsal Bir Tasarı ve Politika Önerisi*, Sabancı Üniv., İstanbul 2003.

Şeyzerî, Celaleddin Abdurrahman b. Nasr b. Abdullah, *Devlet Başkanının Nitelikleri (en-Nehcü'l-meslûk fi siyaseti'l-mülûk)*, trc. Osman Arpaçukuru, İlke Yayıncılık, İstanbul 2003.

- Şulul, Cevher, *İbn Rüşd'ün Siyaset Felsefesi: (Eflatun'un Devlet'i ve İbn Rüşd'ün Yorumu)*, İnsan Yayınları, İstanbul 2009.
- Taberî, Ebu Cafer İbn Cerir Muhammed, *Tarihu'l-umem ve'l-mülûk, Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye*, Beyrut 1407.
- Timur, *Benim Devletim (Tüzukat-ı Timurin ve Cengiz Yasası)*, sdl. Alemdar Yalçın, Fetih Yayınevi, İstanbul 1974.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Serve, *Sünen*, trc. O. Zeki Mollamehmetoğlu, Yunus Emre Yayınevi, İstanbul t.y.
- Tunuslu Hayreddin Paşa, *Ülkelerin Durumunu Öğrenmek İçin En Doğru Yol*, trc. Kerim Suphi Muhammed, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2017.
- Turtûşî, Ebu Bekr İbn Ebi Rendeka Muhammed, *Sirâcü'l-mülûk*, hazırlayan Said Aykut, İnsan Yayınları, İstanbul 1995.
- Türk Dil Kurumu Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (01.02.2023).
- Türk Düşünce Hareketi Merkez Heyeti, *Türk Düşüncesi*, İrfan Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Vural, Muammer, *İslam Hukukunda Ruhsat Sebepleri ve Bazı Ruhsat Örnekleri- I:(Sefer, Hastalık ve Zaruret Örneği)*, *Bingöl Ü. İ. F. Dergisi*, 2018, sayı: 12, s. 323-359.
- Yaran, Rahmi, "Kefâret", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kefarete#2-fikih> (27.01.2023).
- Yeniçeri, Celal, *İslam Açısından Tüketim Tüketicinin Korunması ve Ev İdaresi*, İFAV Yayınları, İstanbul 1996.
- Yeniçeri, *İslam İktisadının Esasları*, Şamil Yayınevi, İstanbul 1980.
- Yiğit, Fevzi, "Taklit ve Taassup Üzerine Felsefi Bir İnceleme", *Din ve Bilim: Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2022, cilt: V, sayı: 2, s. 279-292.

Yiğit, İsmail, “Tebük Gazvesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tebuk-gazvesi> (20.06.2022).

Yiğit, Yaşar, “İslam Ceza Hukukunda Eşitlik İlkesi ve Dokunulmazlık”, *Kur’an Mesajı: İlmî Araştırmalar Dergisi*, 1999, cilt: II, sayı: 13-15, s. 195-206.

Yusuf Has Hâcib, *Kutadgu Bilig*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020.

Zehebî, Mahmud b. Osman, *el-Kebâir*, Dâru’n-Nedveti’l-Cedîde, Beyrut t.y.